

Pojęcia kluczowe: rozwód z wyłącznej winy jednego z małżonków, podział majątku wspólnego, nierówne udziały w majątku wspólnym

Andrzej Koziolkiewicz

Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 16.11.2023 r., II CSKP 1401/22 (ostrożnie aprobująca)

ABSTRAKT

Glosa dotyczy postanowienia Sądu Najwyższego z 16.11.2023 r. (II CSKP 1401/22), w którym Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że fakt przypisania małżonkowi winy rozkładu pożycia może być istotny także wówczas, gdy nie występuje wyrazista zależność między podstawami ustalenia winy, świadczącej o „ważnych powodach” i wielkością zgromadzonego majątku, tzn. gdy orzeczenie rozwodu z winy współmałżonka nastąpiło z uwagi na naruszenie pozostałych obowiązków małżeńskich. Omawiane postanowienie Sądu Najwyższego przełamuje pewien schematyzm przyjęty w orzecznictwie, tak Sądu Najwyższego, jak i sądów powszechnych oraz w literaturze, zgodnie z którym „ważne powody” w rozumieniu art. 43 § 2 k.r.o. winny mieć wymiar majątkowy, wpływający choćby tylko pośrednio na stan majątku wspólnego.

Autor opowiada się za „ostrożną aprobatą” poglądu prawnego wyrażonego przez Sąd Najwyższy w omawianym orzeczeniu, akcentując to, że pojęcie „ważne powody”, określone w art. 43 § 2 k.r.o., ma także wymiar niemajątkowy, a wręcz i etyczny, zaś prawo rodzinne w znacznej mierze opiera się na zasadach słuszności i ochrony rodziny, a głosowane orzeczenie w ten nurt jednoznacznie się wpisuje.

I. TEZA – TEZOWANIE WŁASNE AUTORA GŁOSY

1. „Fakt przypisania winy rozkładu pożycia może być istotny także wówczas, gdy nie występuje wyrazista zależność między podstawami ustalenia winy, świadczącej o «ważnych powodach», i wielkością zgromadzonego majątku, tzn. gdy orzeczenie rozwodu z winy współmałżonka nastąpiło z uwagi na naruszenie pozostałych obowiązków małżeńskich.

2. Okoliczność, że wystąpienie «ważnych powodów» stwarza możliwość badania stopnia przyczynienia się do powstania majątku wspólnego, nie oznacza, że same «ważne powody» muszą mieć kontekst majątkowy, a przesłanka winy uzyskuje znaczenie tylko wówczas, gdy chodzi o winę w niepowiększeniu lub pomniejszeniu majątku wspólnego.
3. Skoro w art. 43 § 2 zd. 1 k.r.o. ważne powody nie zostały ograniczone odwołaniem się konkretnie do aspektów ekonomicznych, to mogą być związane z różnymi okolicznościami, które sąd w sprawie o podział majątku uzna za istotny czynnik odstąpienia od reguły równych udziałów małżonków w majątku wspólnym, w tym także z orzeczeniem rozvodu z wyłącznej winy drugiego współmałżonka spowodowanej naruszeniem obowiązków pozbawionych konotacji ekonomicznej.
4. Skoro zawinione zachowanie doprowadziło do rozpadu małżeństwa, a tym samym otwarło prawną możliwość i życiową potrzebę dokonania podziału majątku, to nie powinno być ono pozostawione bez adekwatnej reakcji systemu prawa. Rzecz nie tylko w tym, że małżonek niewinny, wraz z rozwiązaniem małżeństwa, odczuwa szereg bolesnych nierzadko skutków w sferze życia osobistego oraz funkcjonowania w środowisku społecznym, lecz także w tym, że zostaje pozbawiony udogodnień zapewnianych przez system prawa w celu wzmocnienia trwałości małżeństwa i rodziny”.

II. STAN FAKTYCZNY SPRAWY – ORZECZENIE SĄDU II INSTANCJI

Sąd Rejonowy w sprawie o podział majątku wspólnego ustalił, że udziały uczestników w majątku wspólnym są równe, i oddalił wniosek uczestnika o ustalenie nierównych udziałów w majątku wspólnym.

Sąd Okręgowy w Łodzi oddalił apelację uczestnika postępowania także co do żądania ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym. Sąd Okręgowy ustalił następujące fakty:

Zawarty w 2005 r. związek małżeński stron został rozwiązany wyrokiem Sądu Okręgowego w Łodzi w 2014 r., orzekającym rozwód z wyłącznej winy wnioskodawczyni, a przyczyną rozpadu pożycia małżeńskiego, a w konsekwencji rozvodu, była niewierność wnioskodawczyni. Przed zawarciem małżeństwa rodzice uczestnika darowali mu gospodarstwo rolne, a umową zawartą w 2012 r. uczestnicy rozszerzyli wspólność ustawową małżeńską na „wszelki majątek nabyty przez każdego z nich w jakimkolwiek czasie, z jakiegokolwiek tytułu”, co skutkowało wejściem do ich majątku

wspólnego opisanego gospodarstwa rolnego, którego wartość odpowiada około 95% wartości całego majątku wspólnego.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy wskazał, że przy ocenie stopnia przyczynienia się powstania majątku wspólnego należy mieć na uwadze całokształt postępowania małżonków w okresie trwania wspólności majątkowej w zakresie wykonywania obowiązków ciążyących na nich względem rodziny. Podzielił wyrażone w postanowieniu Sądu Najwyższego z 4.04.2019 r., V CSK 436/18, stanowisko, zgodnie z którym źródła pochodzenia majątku wspólnego mogą mieć różnorodny charakter i nie jest obojętne to, w jakiej proporcji pozostaje rzeczywisty wkład małżonka w powstanie majątku wspólnego do całej wartości tego majątku; nawet różny stopień przyczynienia się małżonków do powstania majątku wspólnego nie stanowi jednak podstawy ustalenia nierównych udziałów. Sąd stwierdził, że to uczestnik podjął decyzję o rozszerzeniu wspólności majątkowej małżeńskiej i wiedział, jakie konsekwencje niesie ta czynność, a umowę z małżonką zawarł po siedmiu latach małżeństwa, znając postawę wnioskodawczynie względem obowiązków małżeńskich. Okoliczność, że około 95% masy objętej wspólnością pochodziło z majątku osobistego uczestnika, nie oznacza, że wnioskodawczynie nie przyczyniła się do powstania tego składnika majątku wspólnego. Zdaniem Sądu Okręgowego w sprawie nie wystąpiły kumulatywnie obie przesłanki określone w art. 43 § 2 k.r.o., bo nie wykazano, by wnioskodawczynie nie przyczyniła się do powstania majątku wspólnego małżonków lub przyczyniła się do tego w mniejszym stopniu, niż to wynikało z jej możliwości. Wina w rozkładzie pożycia małżeńskiego nie stanowi przesłanki pozbawienia drugiego małżonka w całości lub w części udziału w majątku wspólnym. Przy stosowaniu omawianej instytucji znaczenie ma nie wina w rozkładzie pożycia małżeńskiego, lecz wina odnoszona do nieprzyczyniania się lub przyczyniania się w mniejszym stopniu, niż to wynika z możliwości małżonka, do powstania majątku wspólnego.

Innymi słowy, Sąd Okręgowy opowiedział się za tradycyjnym rozumieniem pojęcia „ważnych powodów” określonych w art. 43 § 2 k.r.o.

Uczestnik wywiódł skargę kasacyjną od postanowienia Sądu drugiej instancji, zarzucając naruszenie art. 43 § 2 k.r.o. przez jego błędną wykładnię oraz nieprawidłowe niezastosowanie, a zdaniem Sądu Najwyższego skarga kasacyjna okazała się być uzasadniona.

III. TRADYCYJNE UJĘCIE „WAŻNYCH POWODÓW” W ROZUMIENIU

ART. 43 § 1 K.R.O.

Zgodnie z art. 43 § 1 k.r.o. oboje małżonkowie mają równe udziały w majątku wspólnym. Jednakże z ważnych powodów każdy z małżonków może żądać, ażeby ustalenie udziałów w majątku wspólnym nastąpiło z uwzględnieniem stopnia,

w którym każdy z nich przyczynił się do powstania tego majątku (§ 2). Przy ocenie, w jakim stopniu każdy z małżonków przyczynił się do powstania majątku wspólnego, uwzględnia się także nakład osobistej pracy przy wychowywaniu dzieci i we wspólnym gospodarstwie domowym.

Na równi z zarobkami jednego z małżonków traktuje się starania o wspólne gospodarstwo domowe i wychowanie dzieci (por. art. 43 § 3 k.r.i.o.), a zatem sama okoliczność, że dochody osiągał przede wszystkim jeden z małżonków, nie mają decydującego znaczenia ani dla zaliczenia czynionych nakładów do majątku wspólnego, ani też dla ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym.

Warunkiem ustalenia nierównych udziałów małżonków w majątku wspólnym jest łączne spełnienie dwóch wskazanych w tym przepisie przesłanek, a to – istnienia ważnych powodów oraz przyczynienia się małżonków do powstania majątku wspólnego w różnym stopniu¹.

Wskazane w art. 43 § 2 k.r.o. „ważne powody” dotyczą oceny zachowania małżonka oraz spowodowanych przezeń takich stanów rzeczy, które stanowią przyczynę niższej wartości majątku wspólnego niż ta, która wystąpiłaby, gdyby małżonek ten postępował właściwie. Zachowanie to winno sprowadzać się do nieprawidłowego, rażącego lub uporczywego nieprzyczyniania się do zwiększania majątku wspólnego, mimo posiadanych przez małżonka możliwości zdrowotnych i zarobkowych². Ocena takiego zachowania uwzględniać musi całokształt postępowania małżonka w czasie wspólności majątkowej w zakresie wykonywania ciążących na nim obowiązków względem rodziny. Przez ważne powody rozumie się zatem okoliczności, które oceniane z punktu widzenia zasad współżycia społecznego sprzeciwiają się przyznaniu jednemu z małżonków korzyści z tej części majątku wspólnego, do powstania której ten małżonek się nie przyczynił, lub wręcz nawet swoim działaniem lub zaniechaniem majątek wspólny pomniejszył³.

Co do przesłanki przyczyniania się małżonków do powstania majątku wspólnego należy wskazać, iż są to nie tylko działania małżonków prowadzące bezpośrednio do powiększenia substancji tegoż majątku, ale kształtuje je całokształt starań małżonka o założoną przez zawarcie małżeństwa rodzinę i zaspokojenie jej wszelkich potrzeb. W konsekwencji o stopniu tego przyczynienia się nie decyduje wyłącznie wysokość zarobków lub innych dochodów osiąganych przez małżonków, wykorzystanych na zaspokojenie potrzeb rodziny. Dla jego określenia ma znaczenie, czy posiadanymi zasobami małżonkowie gospodarują racjonalnie lub czy lekkomyślnie ich nie trwonią. Dysproporcja w stopniu przyczynienia się do powstania majątku wspólnego może przybierać dwojaką postać: bądź braku po stronie jednego z małżonków właściwych

1 Por. postanowienia SN z 24.04.2013 r. (IV CSK 553/12), Legalis oraz z 21.11.2002 r. (III CKN 1018/00), Legalis.

2 Por. postanowienie SN z 30.11.1972 r. (III CRN 235/72), Legalis.

3 Por. postanowienia SN z 19.12.2012 r. (II CSK 259/12), Legalis oraz z 28.04.1972 r. (III CRN 626/71), Legalis.

starań o pomnażanie majątku wspólnego, bądź też wręcz postępowania skutkującego jego trwonieniem.

Mając na uwadze domniemanie istnienia równych udziałów w majątku wspólnym (art. 43 § 1 k.r.o.), zgodnie z ogólną zasadą ciężaru dowodu (art. 6 k.c.), wszystkie przesłanki, o których była mowa powyżej, musi udowodnić małżonek, który wystąpił z żądaniem ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym.

Zastosowanie art. 43 § 2 k.r.o. możliwe jest dopiero wówczas, gdy małżonek, przeciwko któremu skierowane jest żądanie ustalenia nierównego udziału, w sposób rażący lub uporczywy nie przyczynia się do powstania dorobku stosownie do posiadanych sił i możliwości zarobkowych. Aspekt etyczny mający znaczenie dla oceny zaistnienia ważnych powodów nie może być utożsamiany bezpośrednio z przyczynami uznania winy rozkładu pożycia małżeńskiego⁴. Ocena ważnych powodów ustalenia nierównych udziałów powinna być w tym zakresie kompleksowa, wobec czego należy mieć na względzie całokształt postępowania obojga małżonków w czasie trwania wspólności majątkowej⁵, jako że nie można pominąć przy ocenie działań lub zaniechań jednego z małżonków, ogólnego stylu i poziomu życia w rodzinie i jego akceptowania przez drugiego małżonka.

W postanowieniu z 11.06.2019 r. (I CSK 782/18) Sąd Najwyższy uznał, że drugą konieczną przesłanką dopuszczalności ustalenia nierównych udziałów jest wykazanie, że za takim rozstrzygnięciem przemawiają ważne powody, oceniane przez wzgląd na zasady współżycia społecznego, bo otrzymanie przez jednego z małżonków korzyści z tej części majątku wspólnego, do której powstania on się nie przyczynił, pozostawałoby w sprzeczności z tymi zasadami. Nie jest możliwe zdefiniowanie pojęcia „ważnych powodów”; o tym w konkretnej sprawie decyduje całokształt okoliczności. Ważnym powodem jest w szczególności naganne postępowanie małżonka, przeciwko któremu jest skierowane żądanie ustalenia nierównych udziałów, polegające na tym, że w sposób rażący lub uporczywy nie przyczyniał się on do powstania dorobku stosownie do sił i możliwości zarobkowych⁶.

U podstaw tak rozumianego pojęcia art. 43 § 2 k.r.o. leży założenie, że w prawidłowo funkcjonującym małżeństwie usprawiedliwione są równe udziały w majątku wspólnym, mimo iż małżonkowie przyczyniali się do jego powstania w różnym stopniu. Obie przesłanki ustalenia nierównych udziałów małżonków

4 Oczywiście nie dotyczy to przypadków, gdy w sprawie rozwodowej ustalone zostanie zawinienie małżonka, przejawiające się w trwonieniu majątku wspólnego, czy nawet trwałej niechęci do podjęcia pracy zarobkowej.

5 Tak: Sąd Najwyższy w postanowieniu z 15.05.2020 r. (IV CSK 474/19), Legalis.

6 Por. postanowienie Sądu Okręgowego w Krakowie z 1.02.2019 r. (II Ca 1283/18), Portal orzeczeń Sądu Okręgowego w Krakowie. Powody te dotyczą oceny, kwalifikacji zachowania drugiego małżonka oraz spowodowanych przez niego takich stanów rzeczy, które stanowią przyczynę niższej wartości majątku wspólnego niż ta, która wystąpiłaby, gdyby postępował właściwie. Chodzi zatem o nieprawidłowe, rażące lub uporczywe nieprzyczynianie się do zwiększenia majątku wspólnego, pomimo posiadanych możliwości zdrowotnych i zarobkowych. Ocena ważnych powodów musi zatem być kompleksowa, ponieważ częściowe tylko negatywne postępowanie może być skutecznie skompensowane inną, pozytywną formą aktywności, kształtującą majątek wspólny.

w majątku wspólnym, to jest niejednakowy stopień przyczynienia się małżonków do powstania tego majątku oraz „ważne powody”, muszą być spełnione łącznie i pozostawać w określonej relacji.

Z jednej strony żadne „ważne powody” nie uzasadniają same przez się ustalenia nierównych udziałów, jeżeli stopień przyczynienia się małżonków do powstania majątku wspólnego jest równy, z drugiej – różny stopień przyczynienia się małżonków do powstania tego majątku bierze się pod uwagę dopiero wtedy, gdy za ustaleniem nierównych udziałów przemawiają „ważne powody”⁷.

Błędne jest zapatrywanie sprowadzające ocenę „stopnia”, w którym każdy z małżonków przyczynił się do powstania majątku wspólnego, do faktycznej nierówności dochodów z pracy, jakie przez czas wspólności ustawowej każde z nich uzyskiwało. Zgodnie z tym stanowiskiem ocena, w jakim stopniu każdy z byłych małżonków przyczynił się do powstania majątku dorobkowego, sprowadzałaby się do czysto rachunkowego wyliczenia uzyskiwanych przez nich dochodów⁸.

Wbrew temu pogładowi przez przyczynienie się do powstania majątku wspólnego rozumie się całokształt starań każdego z małżonków o założoną przez nich rodzinę i zaspokojenie jej potrzeb, a więc nie tylko wysokość zarobków czy innych dochodów osiąganych przez każde z nich, lecz także i to, jaki użytek czynią oni z tych dochodów, czy gospodarują nimi należycie i nie trwonią ich lekkomyślnie⁹.

Wprawdzie ocena ważnych powodów ma nie tylko aspekt majątkowy, ale również etyczny, co wyraża się w postulatcie dokonywania ich oceny przy uwzględnieniu zasad współżycia społecznego, jednakże nie chodzi tu o winę w rozkładzie pożycia małżeńskiego, ale o winę odnoszoną do nieprzyczyniania się lub przyczyniania się w mniejszym stopniu, niż to wynika z możliwości małżonka¹⁰.

Ustalone przez sąd przyczyny, dla których orzeczony został nierówny podział, muszą mieć ewidentny i konkretny wymiar¹¹.

7 Por. postanowienie Sądu Najwyższego z 27.06.2003 r. (IV CKN 278/01), OSNC 2004/9, poz. 146, Lex nr 82435.

8 Por. wyrok Sądu Okręgowego w Suwałkach z 16.12.2016 r. (I.Ca 278/16) – uzasadnienie, Portal orzeczeń Sądu Okręgowego w Suwałkach.

9 Por. postanowienia Sądu Najwyższego z: 3.12.1968 r. (III CRN 100/68), OSNCP 1969, poz. 205; 30.11.1972 r. (III CRN 235/72), OSNCP 1973, poz. 174; 26.11.1973 r. (III CRN 227/73), OSNCP 1974, poz. 189.

10 Por. postanowienie Sądu Najwyższego z 8.02.2018 r. (II CNP 11/17), LEX nr 2483319.

11 Postanowienie Sądu Najwyższego z 13.10.2023 r. (I CNP 166/22), Legalis, przez przyczynienie się do powstania majątku wspólnego rozumie się całokształt starań każdego z małżonków o założoną przez nich rodzinę i zaspokojenie jej potrzeb. Pojęcie „przyczynienia się” do powstania majątku nawiązuje do źródeł pochodzenia majątku, które mogą mieć różnorodny charakter i wiązać się z działaniem małżonka, niekoniecznie nakierowanym na powiększenie wspólnego majątku. Pojęcie to rozumiane jest jako działania polegające na staraniu każdego z małżonków o należyte funkcjonowanie i zaspokajanie potrzeb założonej rodziny, obejmujące uzyskiwanie dochodów, sposób gospodarowania nimi, racjonalność wydatków. O stopniu przyczynienia nie decyduje wyłącznie wysokość zarobków lub innych dochodów osiąganych przez małżonków, wykorzystanych na zaspokojenie potrzeb rodziny, lecz użytek, jaki małżonkowie czynią z uzyskiwanych dochodów, czy racjonalnie gospodarują posiadanymi zasobami, w szczególności czy ich nie trwonią. Przy ocenie, w jakim stopniu każdy z małżonków przyczynił się do powstania majątku wspólnego, uwzględnia się także nakład osobistej pracy przy wychowaniu dzieci i we wspólnym gospodarstwie domowym.

Zasadniczo drogą przeprowadzenia rozliczeń między małżonkami jest sprawa o podział majątku wspólnego, jednakże w sytuacji, gdy byli małżonkowie nie posiadają majątku wspólnego, właściwym do dokonania rozliczeń nakładów będzie tryb procesowy¹².

Żądanie ustalenia nierównych udziałów nie podlega przedawnieniu¹³.

Rozstrzygnięcie sądu polega na ustaleniu nierównych udziałów małżonków w całości majątku, który był objęty wspólnością, a w konsekwencji w każdym ze składników tego majątku. Natomiast sąd nie może ustalić różnych udziałów w poszczególnych składnikach i przyjąć, że w niektórych składnikach udziały te kształtują się w odmiennej proporcji.

Zgłoszenia żądania ustalenia nierównych udziałów mogą dokonać także spadkobiercy współmałżonka w sprawie o podział majątku wspólnego i dział spadku, ale tylko w wypadku, gdy spadkodawca wytoczył powództwo o unieważnienie małżeństwa albo o rozwód lub wystąpił o orzeczenie separacji. Żądanie to podlega wówczas rozpoznaniu przez sąd działowy w pierwszej kolejności, bo bez rozstrzygnięcia tej sprawy niemożliwe jest ustalenie wysokości udziałów zmarłego małżonka w spadku¹⁴.

Niedopuszczalne jest, moim zdaniem, całkowite pozbawienie¹⁵ małżonka udziału w majątku wspólnym¹⁶.

Podsumowując – w tradycyjnym ujęciu wina małżonka w rozkładzie pożycia małżeńskiego tylko wówczas może być uznana za „ważny powód”, uzasadniający żądanie ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym, gdy wina ta pozostawała w bezpośrednim związku z powstaniem lub uszczupleniem majątku wspólnego¹⁷.

Także i w piśmiennictwie pogląd ten był i jest dominujący.

Na przykład Stefan Breyer¹⁸ twierdził, że należy przyjąć, że w obecnym stanie prawnym okoliczności te (wina w rozkładzie pożycia małżeńskiego –AK) nie

12 Por. postanowienie Sądu Najwyższego z 25.01.2000 r. (I CKN 367/98), Legalis.

13 Tak słusznie: A. Karnicka-Kawczyńska, J. Kawczyński, *Współwłasność jako szczególna forma własności. Problematyka i wzory pism*, Warszawa 2004, s. 223.

14 Szerzej: A. Koziółkiewicz (w:) *Prawo cywilne. Podręcznik dla aplikantów, część 4.15 Wniosek o dział spadku*, Warszawa 2019, s. 199–201.

15 W orzecznictwie przyjmuje się jednakże, że w sytuacjach wyjątkowych ustalenie nierównych udziałów w majątku wspólnym może polegać na całkowitym pozbawieniu małżonka udziału w tym majątku [zob. post. SN z 3.12.1968 r. (III CRN 100/68), OSNCP 1969/11, poz. 205; wyrok SN z 10.11.1976 r. (II CR 268/76), OSNCP 1977/10, poz. 188]. Z tym poglądem autor glosy się nie zgadza.

16 Historycznie – art. 27 § 1 zd. 1 Kodeksu rodzinnego z 1950 r. stanowił, że małżonek, uznany za winnego rozwodu, może być na żądanie drugiego małżonka pozbawiony w całości udziału w majątku wspólnym, jeżeli do jego powstania nie przyczynił się wcale albo przyczynił się tylko nieznacznie. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w uchwale z 26.07.1968 r. (I CR 265/68), „jeżeli małżeństwo ustało wskutek orzeczenia rozwodu w czasie obowiązywania kodeksu rodzinnego z dnia 27 czerwca 1950 r., to do ustalenia udziałów małżonków w majątku wspólnym stosuje się przepisy tego kodeksu”, za: *Prace z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Janusza Pietrzykowskiego*, Warszawa 2000, s. 406.

17 Postanowienie Sądu Najwyższego z 7.06.2000 r. (III CKN 455/00), Legalis – Wina rozkładu pożycia małżeńskiego, stwierdzona w wyroku rozwodowym, nie przesądza o istnieniu ważnych powodów w rozumieniu art. 43 § 2 ustawy z 25.02.1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. nr 9 poz. 59 ze zm.).

18 *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. B. Dobrzański, J. Ignatowicz, Warszawa 1975, s. 222.

wyczerpują jeszcze same treści pojęcia „ważnych powodów” w rozumieniu art. 43 § 2 k.r.o.

Marek Sychowicz¹⁹ kategorycznie wręcz uznawał, że o istnieniu ważnych powodów nie przesądza obciążająca jedno z małżonków wina rozkładu pożycia, stwierdzona w wyroku rozwodowym lub w wyroku orzekającym separację. Zgodził się jednakże z tym, że na gruncie art. 43 § 2 k.r.o. ważnymi powodami są względy natury etycznej, które sprawiają, że w danych okolicznościach równość udziałów małżonków w majątku wspólnym wyraźnie kolidowałaby z zasadami współżycia społecznego²⁰.

Z kolei Janusz Pietrzykowski²¹ wyjaśnił, że nie ma znaczenia przesądzającego to, czy z winy małżonka, przeciwko któremu jest skierowane żądanie ustalenia nierównych udziałów, nastąpiło orzeczenie rozwodu.

IV. STANOWISKO SĄDU NAJWYŻSZEGO, ZAWARTE W UZASADNIENIU OMAWIANEGO POSTANOWIENIA

Sąd Najwyższy szeroko omówił warunki, w jakich może nastąpić odstępowanie od wyrażonej w art. 43 § 1 k.r.o. zasady, że oboje małżonkowie mają równe udziały w majątku wspólnym, wyjaśniając, że odstępowanie od tej zasady przewidziano w art. 43 § 2 zd. 1 k.r.o., stanowiącym, że z ważnych powodów każdy z małżonków może żądać, ażeby ustalenie udziałów w majątku wspólnym nastąpiło z uwzględnieniem stopnia, w którym każdy z nich przyczynił się do powstania tego majątku.

Uznał Sąd Najwyższy, że Sąd Okręgowy dokonał wadliwej wykładni art. 43 § 2 zd. 1 k.r.o., stwierdzając, że istnieją dwie przesłanki ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym, które muszą wystąpić łącznie i które pozostają do siebie w takim wzajemnym stosunku, że żadne „ważne powody” nie stanowią podstawy takiego orzeczenia, jeżeli stopień przyczynienia się małżonków do powstania majątku wspólnego jest równy, a jednocześnie nawet różny stopień przyczynienia się małżonków do powstania tego majątku nie stanowi podstawy ustalenia nierównych udziałów, jeżeli nie przemawiają za tym „ważne powody”²².

Zdaniem Sądu Najwyższego niezasadne było przyjęcie założenia o równorzędności obu tych elementów, uznającego „ważne powody” i nierówny stopień przyczynienia się za przesłanki zastosowania art. 43 § 2 zd. 1 k.r.o., których łączne i jednoczesne wystąpienie uzasadnia odstępstwo od reguły równych udziałów.

Sąd Najwyższy słusznie wyjaśnił, że badanie tych czynników następuje sekwencyjnie, to znaczy najpierw dokonywana jest ocena, czy zaistniały „ważne

¹⁹ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. K. Piasecki, Warszawa 2000, s. 226.

²⁰ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. K. Piasecki...

²¹ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, Warszawa 1993, s. 264.

²² Odwołał się tu Sąd Okręgowy do postanowienia Sądu Najwyższego z 20.12.2019 r. (IV CSK 327/19), Legalis.

powody”, a dopiero wówczas, gdy ocena ta wypadnie pozytywnie, to sąd, na żądanie każdego z małżonków, będące przejawem wykonania uprawnienia kształtującego *sensu largo*, określa wielkość udziałów z pominięciem normatywnie wprowadzonej zasady równości.

W ramach badania podstaw zastosowania art. 43 § 2 zd. 1 k.r.o. oba te etapy powinny być traktowane przez sąd jako odrębne, tzn. mające swój własny przedmiot, a ponadto następujące po sobie w określonym ustawą porządku. Przesłanką zastosowania art. 43 § 2 zd. 1 k.r.o. są „ważne powody”, a nie nierówny stopień przyczynienia się każdego z małżonków do powstania majątku wspólnego. Dopiero wystąpienie takich powodów otwiera możliwość ustalenia wielkości udziałów z uwzględnieniem rzeczywistego stopnia przyczynienia się małżonków do powstania majątku wspólnego – co nie oznacza, że ustalenie nierównych udziałów finalnie nastąpi, bo nie można wykluczyć, że obliczane w ten sposób udziały ostatecznie okażą się równe. Ustalenie takie będzie wynikiem oceny przez sąd wkładu każdego z małżonków w powstanie majątku wspólnego, a nie zastosowania normy z art. 43 § 1 k.r.o., wyrażającej zasadę równych udziałów z pominięciem rzeczywistego stopnia przyczynienia się małżonków do zgromadzenia dorobku. Badanie stopnia przyczynienia się małżonka staje się aktualne dopiero w razie stwierdzenia, że zaistniały ważne powody w rozumieniu art. 43 § 2 k.r.o. Na tym drugim etapie oceny rozważane są przez sąd konkretne aspekty pochodzenia majątku dorobkowego, w tym wypracowania go dzięki staraniom każdego z małżonków, z obligatoryjnym uwzględnieniem nakładu osobistej pracy przy wychowaniu dzieci i we wspólnym gospodarstwie domowym (art. 43 § 3 k.r.o.).

Wskazał dalej Sąd Najwyższy, że w art. 43 § 2 k.r.o. poprzestano na ogólnym ujęciu przesłanki „ważnych powodów”, nie wprowadzając żadnych uściśleń czy ograniczeń znaczenia tego terminu. Z użycia słowa „ważne (powody)” należy wnosić, że przyczyny odstąpienia od zasady równych udziałów w majątku wspólnym muszą mieć istotny, ważki, kwalifikowany charakter. Kryterium „(ważnych) powodów”, choć ujęte ramowo i nieopatrzone przykładami pochodzącymi od samego prawodawcy, powinno być wiązane z przyczynami o takim charakterze i tego rodzaju, by – obiektywnie rzecz oceniając – uzasadnione stało się odejście od zasady wyrażonej w art. 43 § 1 k.r.o. W orzecznictwie za ważne powody uznawane są okoliczności, które – oceniane z punktu widzenia zasad współżycia społecznego – sprzeciwiają się przyznaniu jednemu z małżonków korzyści z tej części majątku wspólnego, do której powstania ten małżonek nie przyczynił się; z postulatu dokonywania oceny ważnych powodów przy uwzględnieniu zasad współżycia społecznego wywodzi się przy tym, że ocena ta ma nie tylko aspekt majątkowy, ale również etyczny²³.

W omawianej sprawie sporna pozostawała kwestia, czy dla ustalenia nierównych udziałów znaczenie należało przydać faktowi przypisania wnioskodawczyni w wyroku

23 Postanowienie SN z 20.12.2019 r. (IV CSK 327/19), Legalis.

orzekającym rozwód wyłącznej winy rozkładu pożycia małżeńskiego. Sąd Okręgowy uznał, że wina taka „nie stanowi przesłanki pozbawienia drugiego małżonka w całości lub w części udziału w majątku wspólnym”, gdyż przy ustaleniu przesłanki nierównych udziałów nie chodzi o winę w rozkładzie pożycia, ale o winę odnoszoną do nieprzyczyniania się lub przyczyniania się w mniejszym stopniu, niż to wynika z możliwości małżonka, do zgromadzenia majątku wspólnego.

Nie zgodził się z tym poglądem Sąd Najwyższy, wyjaśniając, że przypisanie wnioskodawcy winy w rozkładzie pożycia powinno zostać uwzględnione, a właściwym etapem rozważenia tej okoliczności jest faza pierwsza – badanie i ocena przez sąd wystąpienia „ważnych powodów”, czyli przesłanka otwierająca dalszą możliwość ustalenia rzeczywistego udziału każdego z małżonków w powstaniu majątku wspólnego²⁴.

Samo istnienie „ważnych powodów”, do których należeć może także i przypisanie winy rozkładu pożycia małżeńskiego, nie przesądza o ustaleniu nierównych udziałów w majątku wspólnym, gdyż do takiego ustalenia konieczne jest poczynienie przez sąd dalszych ustaleń co do stopnia przyczynienia się każdego z małżonków do powstania tego majątku. Odmiennej tezie, deprecjonującej znaczenie przypisania wyłącznej winy rozkładu pożycia, przeczą, zdaniem Sądu Najwyższego, wyniki wykładni językowej, systemowej i funkcjonalnej art. 43 § 2 zd. 1 k.r.o.

Na uzasadnienie swego poglądu przytoczył Sąd Najwyższy obszerną argumentację jurydyczną:

- Po pierwsze, wskazał, że przyczyny mające uzasadniać zastosowanie tego unormowania nie zostały skonkretyzowane, lecz objęte są ogólnym pojęciem „ważne powody”; zakres znaczeniowy tego terminu jest szeroki i nie zamyka się w konkretnej przyczynie wskazanej przez prawodawcę. Nie jest zasadne eliminowanie w punkcie wyjścia czynnika winy spośród potencjalnych ważnych powodów odstąpienia od zasady równych udziałów.
- Po drugie, uznał, że badanie, czy wystąpiły „ważne powody”, następuje na etapie oceny spełnienia hipotezy normy wynikającej z art. 43 § 2 zd. 1 k.r.o., czyli sekwencyjnie wcześniej niż porównanie stopnia przyczynienia się przez każdego z małżonków do powstania majątku wspólnego. Trudno założyć, by w zamierzeniu ustawodawcy przedmiot dyspozycji normy miał być zbieżny z jej hipotezą; w takim bowiem przypadku właściwe byłoby stosowne zawężenie hipotezy normy.
- Po trzecie, zdaniem Sądu Najwyższego za stanowiskiem takim nie przemawia okoliczność, że wina nie została wskazana jako egzemplifikacja „ważnych powodów” albo jako samodzielna i wyłączna przesłanka zastosowania art. 43 § 2 k.r.o.

24 Postanowienie SN z 24.04.2013 r. (IV CSK 553/12), Legalis.

- Po czwarte zaś, w art. 43 § 2 zd. 1 k.r.o. nie powiązano znaczenia terminu „ważne powody” wyłącznie i konkretnie tylko ze sferą stosunków majątkowych, jako istotnych dla powstania dorobku, a dopiero takie powiązanie mogłoby ewentualnie przemawiać za domyślnym wykluczeniem spośród „ważnych powodów” czynników o innej naturze, w tym niektórych aspektów zawinienia rozkładu pożycia małżeńskiego.

Interpretacja systemowa i funkcjonalna omawianego przepisu skłania do wniosku o istnieniu tylko jednego ograniczenia: że ważne powody nie mogą sprowadzać się do stwierdzenia samego w sobie nierównego stopnia przyczyniania się małżonków do powstania majątku wspólnego²⁵, gdyż w innym razie podważony zostałby sens rozwiązania przyjętego w art. 43 § 1 k.r.o. W unormowaniu tym odzwierciedlono założenie prawodawcy, że w ustroju wspólności majątkowej małżonkowie mają równe udziały niezależnie od tego, jaki jest ich rzeczywisty wkład w powstanie dorobku. Koncepcja normatywna wspólności łącznej, bezudziałowej, majątku wspólnego oraz – na wypadek ustania wspólności – zasada równych udziałów w tym majątku mają służyć stabilnemu funkcjonowaniu rodziny i dokonywaniu przez małżonków wyborów form aktywności życiowej: pracy zawodowej lub zajmowania się gospodarstwem domowym, które będą najlepiej służyły istnieniu rodziny i wypełnianiu przez nią różnych funkcji: ostoji życiowej dla członków rodziny, organizacji ich życia rodzinnego i wychowania potomstwa. Przyjęte w prawie rodzinnym instrumenty pozwalają na dostosowanie podziału obowiązków w rodzinie do potrzeb wynikających z obowiązków rodzicielskich oraz do perspektyw zawodowych współmałżonków. Stwarzają poczucie bezpieczeństwa temu z małżonków, który wprawdzie nie przysparza dóbr majątkowych, objętych następnie podziałem, lecz pełni ważną rolę w funkcjonowaniu rodziny jako ogniska domowego i środowiska wychowania dzieci.

Gwarancyjna funkcja rozwiązania przyjętego w art. 43 § 1 k.r.o. zostałaby podważona, gdyby na etapie po ustaniu wspólności, czyli wówczas, gdy aktualizuje się zagadnienie wielkości udziałów, można było samym argumentem o nierównym stopniu przyczyniania się do powstania majątku wspólnego (traktowanym jako „ważny powód” w rozumieniu art. 43 § 2 k.r.o.) stworzyć możliwość odstąpienia od zasady równych udziałów, a następnie, z powołaniem się na różny stopień przyczynienia się, doprowadzić do ustalenia nierównych udziałów.

Konkluduje Sąd Najwyższy, że wyniki wykładni językowej i systemowej art. 43 § 2 zd. 1 k.r.o. nie wykluczają uznania winy rozkładu pożycia za ważny powód w rozumieniu tego przepisu. Na rzecz uwzględnienia czynnika winy przemawia zastosowanie dyrektyw funkcjonalnej interpretacji tego przepisu, bo służący wzmocnieniu rodziny reżim majątkowy wprowadza profity, których beneficjentem, w razie podziału

25 Postanowienie SN II CSKP 1401/22 9 z 20.12.2019 r. (IV CSK 327/19), Legalis.

majątku wspólnego, staje się małżonek także nieprzyczyniający się lub przyczyniający się w realnie mniejszym stopniu do powstania majątku wspólnego.

Rozwiązanie takie, zasadniczo odpowiadające poczuciu sprawiedliwości, ma na celu rozwój i trwałość małżeństwa oraz rodziny, którą małżonkowie przez swój związek założyli. W niektórych przypadkach mogłoby ono jednak okazać się nieaprobowlane społecznie, gdyż prowadziłoby do jawnie niesprawiedliwych skutków. W razie pominięcia w ocenie „ważnych powodów” czynnika winy rozkładu pożycia małżeńskiego dochodziłoby do tego, że małżonek niewinny, oprócz dolegliwych następstw osobistych i społecznych rozvodu, byłby także narażony na realne, dotkliwe konsekwencje podziału majątku zgodnie z zasadą równości udziałów. Przeczyłoby to potrzebie uwzględnienia etycznego wymiaru „ważnych powodów”, obligującego do rozważenia, czy za odstąpieniem od tej zasady przemawiają także czynniki słusznościowe.

Nie jest trafne założenie, że вина jednego ze współmałżonków, o ile miałyby być istotna dla rozstrzygnięcia sprawy – to jedynie odnoszona do nieprzyczyniania się do powstania majątku wspólnego lub przyczyniania się w mniejszym stopniu, niż to wynika z możliwości małżonka. Powiązanie winy rozkładu pożycia małżeńskiego oraz stosowania art. 43 § 2 k.r.o. nie powinno być pomijane w ocenie prawnej. Punktem odniesienia do badania winy jest art. 23 k.r.o., normujący prawa i obowiązki małżeńskie. Podstawą do przypisania winy rozkładu pożycia małżeńskiego może być naruszenie obowiązków wspólnego pożycia, wzajemnej pomocy, wierności oraz współdziałania dla dobra rodziny, którą małżonkowie przez swój związek założyli. Zachowania współmałżonka, które uzasadniały ustalenie winy, mogą mieć zarazem znaczenie dla oceny faktu i stopnia jego przyczynienia się do powstania majątku wspólnego. Regulacja rozliczeń po ustaniu wspólności pozostaje w związku zwłaszcza z obowiązkiem współdziałania unormowanym w art. 23 *in fine* k.r.o. Mowa tu o każdej postaci współdziałania służącego funkcjonowaniu rodziny, zarówno w ramach pracy zarobkowej oraz zajmowania się domem, jak i – nieprzynoszącego bezpośrednio powiększania majątku wspólnego – wychowania dzieci. Na wielkość dorobku wpływają nie tylko dochody małżonków, lecz także umiejętność gospodarowania zasobami oraz ograniczania kosztów zaspokajania potrzeb, m.in. dzięki oszczędnemu wydatkowaniu posiadanych środków, wykonywaniu prac domowych we własnym zakresie i udanemu inwestowaniu w celu pomnażania majątku. Bierne lub marnotrawne postępowanie małżonka, np. w razie jego alkoholizmu i związanego z tym niepodjęmowania pracy czy wydatkowania środków majątkowych na używki, może wpływać na osłabienie, a finalnie zerwanie więzi emocjonalnej, fizycznej i gospodarczej. Jednocześnie może – w perspektywie majątkowej – w realny sposób godzić w wielkość dorobku oraz wpływać na strukturę pochodzenia składników współtworzących majątek wspólny – w przeważającym stopniu lub wręcz wyłącznie wskutek pracy i zaangażowania drugiego ze współmałżonków. W takim przypadku odpowiednie aspekty tego zachowania oraz skutków, które

ono wywołało, powinny być rozważane w kontekście wystąpienia ważnych powodów, a jeśli ta przesłanka okaże się spełniona – na etapie badania stopnia przyczynienia się małżonków do powstania majątku wspólnego.

Gdyby w wyniku postawy współmałżonka, który nie wypełniał obowiązku współdziałania dla dobra rodziny, doszło do zupełnego i trwałego rozkładu pożycia małżeńskiego, to fakt zawinionego doprowadzenia do rozkładu pożycia może być uznany za ważny powód w rozumieniu art. 43 § 2 k.r.o., natomiast ekonomiczne aspekty takiego zachowania, wpływające na dysproporcję w stopniu przyczyniania się, powinny być rozważane pod kątem ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym – w ramach drugiego etapu sekwencyjnie badanych podstaw zastosowania art. 43 § 2 zd. 1 k.r.o.

Tym samym fakt przypisania winy rozkładu pożycia może być istotny także wówczas, gdy nie występuje wyrazista zależność między podstawami ustalenia winy, świadczącej o „ważnych powodach”, i wielkością zgromadzonego majątku, tzn. gdy orzeczenie rozvodu z winy współmałżonka nastąpiło z uwagi na naruszenie pozostałych obowiązków małżeńskich. Okoliczność, że wystąpienie „ważnych powodów” stwarza możliwość badania stopnia przyczynienia się do powstania majątku wspólnego, nie oznacza tego, że same „ważne powody” muszą mieć kontekst majątkowy, a przesłanka winy uzyskuje znaczenie tylko wówczas, gdy chodzi o winę w niepowiększaniu lub pomniejszaniu majątku wspólnego. W art. 43 § 2 zd. 1 k.r.o. ważne powody nie zostały ograniczone odwołaniem się konkretnie do aspektów ekonomicznych, a zatem mogą być wiązane z różnymi okolicznościami, które sąd w sprawie o podział majątku uzna za istotny czynnik odstąpienia od reguły równych udziałów małżonków w majątku wspólnym, w tym także z orzeczeniem rozvodu z wyłącznej winy drugiego współmałżonka spowodowanej naruszeniem obowiązków pozbawionych konotacji ekonomicznej. Skoro określone, zawinione zachowanie doprowadziło do rozpadu małżeństwa, a tym samym otwarło prawną możliwość i życiową potrzebę dokonania podziału majątku, to nie powinno być ono pozostawione bez adekwatnej reakcji systemu prawa. Małżonek niewinny, wraz z rozwiązaniem małżeństwa, odczuwa szereg bolesnych nierzadko skutków w sferze życia osobistego oraz funkcjonowania w środowisku społecznym, lecz także w tym, że zostaje pozbawiony udogodnień zapewnianych przez system prawa w celu wzmocnienia trwałości małżeństwa i rodziny²⁶.

Zastosowanie zasady równych udziałów mogłoby prowadzić wówczas do jawnie niesprawiedliwych skutków majątkowych, a tym samym przeczyłoby przyjętemu w orzecznictwie stanowisku o etycznym wymiarze przyczyn odejścia od zasady

26 Zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 5.10.1974 r. (III CRN 190/74), Legalis, zgodnie z którym przy ocenie istnienia „ważnych powodów” w rozumieniu art. 43 k.r.o. należy mieć na uwadze całokształt postępowania małżonków w czasie trwania wspólności majątkowej w zakresie wykonywania ciężących na nich obowiązków względem rodziny, którą przez swój związek założyli.

równych udziałów. Małżonek niewinny, także jeśli w większym stopniu lub w całości przyczynił się do powstania dorobku, uzyskiwałby w ramach podziału składniki majątku o wartości niewspółmiernie małej do swego rzeczywistego wkładu w budowaniu majątku wspólnego lub zostałby obciążony obowiązkiem spłaty obliczanej w uwzględnieniu tego, co sam przysporzył na rzecz majątku wspólnego. Z kolei małżonek ponoszący wyłączną winę rozkładu pożycia uzyskiwałby wartości nieadekwatne do swojego udziału w dorobku, a z małżeństwa, do którego ustania doprowadził swym zawinionym zachowaniem, wychodziłby z dobrami niewypracowanymi przez siebie, lecz przez małżonka niewinnego.

V. OCENA STANOWISKA SĄDU NAJWYŻSZEGO

Istotną dla praktyki częścią uzasadnienia orzeczenia Sądu Najwyższego jest odwołanie się Sądu Najwyższego do tzw. sekwencyjności stosowania art. 43 § 2 k.r.o.

W praktyce orzeczniczej i w literaturze dominuje pogląd, że dla ustalenia nierównych udziałów małżonków w majątku wspólnym konieczne jest łączne wystąpienie obu przesłanek, tj. ważnych powodów oraz nierównego przyczynienia się małżonków do powstania majątku wspólnego, i to ustalanych łącznie. Konsekwencją tegoż jest niepodzielne związanie pojęcia „ważne powody” wyłącznie z aspektami ekonomicznymi.

Trafnie wskazuje Sąd Najwyższy, że dopiero dokonanie w pierwszej kolejności ustalenia przez sąd istnienia ważnych powodów umożliwia przystąpienie do drugiego etapu, w którym sąd dokonuje ustaleń co do tego, czy i w jakim stopniu można odstąpić od normatywnych wysokości udziałów w majątku wspólnym i ustalić nierówne udziały małżonków w majątku wspólnym.

Omawiane orzeczenie Sądu Najwyższego uważam za trafne dla rozstrzygnięcia przez tenże Sąd sprawy *in concreto*.

Sąd Najwyższy uznał, że w okolicznościach sprawy zastosowania art. 43 § 2 k.r.o nie uzasadniałoby samo w sobie ustalenie, że majątek podlegający podziałowi pochodzi w zasadniczej części z rozszerzenia wspólności ustawowej i włączenia gospodarstwa rolnego należącego uprzednio do majątku osobistego uczestnika²⁷. Uczestnik wskazywał, że to z winy wnioskodawczynie doszło do rozpadu małżeństwa i rodziny, akcentując zarówno jej naganną postawę w małżeństwie, w tym dopuszczenie się zdrady współmałżonka, jak i okoliczności rozszerzenia przez niego wspólności ustawowej na krótko przed opuszczeniem przez wnioskodawczynię rodziny.

²⁷ Warto tu przywołać postanowienie Sądu Najwyższego z 20.07.2020 r. (IV CSK 136/19), zgodnie z którym „sam fakt przekazania nieruchomości rolnych przez członków rodziny uczestnika postępowania nie uzasadnia zastosowania art. 43 § 2 zd. 1 k.r.o. (...) Istotne jest bowiem, czy istnieją ważne powody w rozumieniu tego przepisu, a więc czy zachowanie jednego z małżonków uzasadnia wniosek, że korzyść powinien odnieść drugi małżonek. Nie ma uzasadnienia stawianie znaku równości pomiędzy otrzymaniem składnika majątku od rodziny generacyjnej i ustaleniem nierównych udziałów, jeżeli wyjątkowe okoliczności sprawy za tym nie przemawiają”.

Do ustania małżeństwa wskutek rozwodu, a w konsekwencji do konieczności rozliczeń składających się na podział majątku wspólnego, doszło w efekcie zachowania wnioskodawczyni, w tym niewierności małżeńskiej, po której nastąpiło opuszczenie przez nią rodziny. Zachowanie to ujawniło się w krótkim, kilkumiesięcznym okresie po włączeniu do majątku wspólnego jedynych rzeczywiście istotnych jego składników. Powiększony w ten sposób majątek wspólny nie mógł realizować swojej funkcji w postaci stworzenia fundamentu dla funkcjonowania rodziny i zabezpieczenia jej potrzeb, gdyż nastąpiła najpierw separacja faktyczna małżonków, a następnie orzeczenie rozwodu w sprawie z powództwa wnioskodawczyni.

Powstaje pytanie, czy aprobować należy również ogólne poglądy Sądu Najwyższego wyartykułowane w glosowanym orzeczeniu.

Omawiane postanowienie przełamuje wszak pewien schematyzm przyjęty w orzecznictwie, tak Sądu Najwyższego, jak i sądów powszechnych, oraz w literaturze, zgodnie z którym ważne powody w rozumieniu art. 43 § 2 k.r.o. winny mieć w zasadzie wymiar majątkowy i wpływać winny choćby tylko pośrednio na stan majątku wspólnego.

Wprawdzie i wcześniej pojawiały się w orzecznictwie i literaturze poglądy co do tego, że pojęcie „ważne powody” dotyczy przyczyn natury niemajątkowej, lecz nie wyciągano z nich tak daleko idących skutków prawnych.

Na przykład Józef St. Piątkowski²⁸ wyjaśnił, że ocena stopnia przyczynienia się małżonków do powstania majątku wspólnego nie może opierać się na kryteriach wyłącznie ekonomicznych, ponieważ w życiu i pożyciu małżonków elementy natury ekonomicznej i natury osobistej splatają się w trudną do rozdzielenia całość. Dodał, iż w wypadkach określonych w art. 45 § 2 k.r.o. okoliczności natury majątkowej mieszczą się już w przesłance niejednakowego przyczynienia się małżonków do powstania majątku wspólnego, ważnymi zaś powodami są względy natury etycznej, które sprawiają, że w danych warunkach równość udziałów małżonków w majątku wspólnym kolidowałaby z zasadami współżycia społecznego²⁹.

Bronisław Dobrzański w *Glosie do orzeczenia SW dla m. st. Warszawy z 16 lipca 1972 r.*³⁰ uznał, że „ważne powody” to odwołanie się do zasad słuszności, a kwestia winy w rozkładzie życia małżeńskiego odgrywa niepoślednią rolę, bo art. 43 § 2 k.r.o. nie może działać na niekorzyść małżonka, któremu winy przypisać nie można.

W nowszych opracowaniach Krystyna Gromek³¹ wskazuje, że pojęcie „ważne powody” wykląda się jako okoliczności, które oceniane z punktu widzenia zasad współżycia społecznego, sprzeciwiają się przyznaniu jednemu z małżonków korzyści

28 System prawa rodzinnego PAN – praca zbiorowa pod redakcją Józefa St. Piątkowskiego Część 1, Ossolineum 1985, s. 489.

29 System prawa rodzinnego PAN..., s. 490.

30 OSPiKA 1972, poz. 52.

31 K. Gromek (w:) *Komentarz do art. 43 k.r.o.* 2020, wyd. 7, Teza 19 pkt 3, Legalis – wydanie elektroniczne.

.z tej części majątku wspólnego, do której powstania się on nie przyczynił. Wprawdzie mogą się one pokrywać z przesłankami uzasadniającymi ustanowienie rozdzielności majątkowej (art. 52 § 1 k.r.o.), pozbawienia małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym (art. 40 k.r.o.) czy przyczynami orzeczenia winy rozkładu pożycia (art. 57 k.r.o.), ale nie są z nimi tożsame. Ocena w aspekcie etycznym sytuacji, w której małżonek rażąco nie wspiera drugiego, przejmującego ciężar utrzymania rodziny i tworzenia majątku wspólnego, wykorzystuje go, następnie zdradza i porzuca, wyjeżdża za granicę, nie partycypuje w spłacie długów, musi być ujemna. Nie budzi zastrzeżeń przyjęcie, że wyczerpuje ona znamiona ważnych powodów, uzasadniających ustalenie nierównych udziałów byłych małżonków w majątku wspólnym.

Z kolei Andrzej Sylwestrzak w *Glosie do postanowienia Sądu Najwyższego z 27.6.2003 r., IV CKN 278/01*³², uznaje, że w ramach art. 43 k.r.o. należy stosować zasadę zawinienia, a zasada ta działa na niekorzyść małżonka postępującego naganie w ten sposób, że jeżeli nie przyczynił się on do powstania majątku wspólnego, sąd ustali udziały w majątku wspólnym z uwzględnieniem wysokości, w jakiej oboje małżonkowie przyczyniali się do powstania tego majątku. Natomiast jeżeli małżonek ten przyczynił się do powstania majątku w większym stopniu – sąd odmówi ustalenia udziału w majątku na jego korzyść.

Omawiane orzeczenie Sądu Najwyższego wpisuje się w to słusnościowe rozumienie art. 43 k.r.o., lecz Sąd Najwyższy wyciąga z tegoż dalej idące konsekwencje, bo jako zasadę przyjmuje, że sama wyłączna wina małżonka w rozkładzie pożycia małżeńskiego skutkować może zaistnieniem „ważnych powodów”, pozwalających w dalszej kolejności na ustalenie przez sąd nierównych udziałów w majątku wspólnym, nawet wówczas gdy brak jest bezpośredniego materialnego wpływu tej winy na sam stan majątku wspólnego.

Słusznie przyjmuje tu Sąd Najwyższy moralny wydźwięk wyłącznej winy w rozkładzie pożycia małżeńskiego, jako ważnego powodu w rozumieniu art. 43 k.r.o.

Z prezentowanym poglądem Sądu Najwyższego należy się zgodzić. Wszak w odniesieniu do pojęcia „ważne powody” uznaje się, że chodzi tu o względy natury etycznej³³, które sprawiają, że w danych okolicznościach równość udziałów małżonków w majątku wspólnym wyraźnie kolidowałaby z zasadami współżycia społecznego i dobrymi obyczajami. Z reguły w normalnie funkcjonującej rodzinie nie może być mowy o nierównym przyczynieniu się małżonków do powstania majątku wspólnego.

32 GSP – Prz.Orz. 2005/1–2, s. 113–122, teza 1.

33 Wprawdzie ocena ważnych powodów ma nie tylko aspekt majątkowy, ale również etyczny, co wyraża się w postulatcie dokonywania ich oceny przy uwzględnieniu zasad współżycia społecznego, jednakże nie chodzi tu o winę w rozkładzie pożycia małżeńskiego, ale o winę odnoszoną do nieprzyczyniania się lub przyczyniania się w mniejszym stopniu, niż to wynika z możliwości małżonka (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 8.02.2018 r., w sprawie II CNP 11/17, LEX nr 2483319).

Syntetycznie i trafnie kwestię tę ujął Sąd Okręgowy w Olsztynie w postanowieniu z 11.07.2018 r. (IX Ca 186/18)³⁴, podając, że nie sposób traktować małżeństwa jako przedsiębiorstwa nastawionego na zysk, w którym małżonkowie traktowani są jako podmioty przynoszące dochód w dokładnie określonej wysokości. Gdyby nawet założyć, że jeden z małżonków osiąga dochód wyższy, to w świetle okoliczności sprawy nie mogłoby to mieć wpływu na ustalenie nierównych udziałów w majątku wspólnym.

Dla oceny stopnia przyczynienia się każdego z małżonków do powstania majątku wspólnego nie mają też przesądzającego znaczenia wyliczenia czysto rachunkowe, bo prawo rodzinne w znacznej mierze opiera się na zasadach słuszności i pełnej ochrony rodziny, zaś glosowane orzeczenie Sądu Najwyższego w ten nurt się słusznie wpisuje.

Powróćmy zaś do podtytułu Glosa „(ostrożnie aprobująca)”.

Co do zasady aprobuję ogólny pogląd Sądu Najwyższego, że wyłączna wina za rozkład pożycia małżeńskiego może być w konkretnej sprawie o podział majątku wspólnego uznana przez sąd za ważny powód w rozumieniu art. 43 § 2 k.r.o., nawet jeśli wina ta nie skutkuje bezpośrednio wpływem ekonomicznym na stan majątku wspólnego, a otwierającym w dalszym toku postępowania możliwość dokonania przez sąd ustalenia nierównych udziałów małżonków w dzielonym majątku wspólnym.

Ustalenie nierównych udziałów winno być dopuszczalne wtedy, gdy otrzymanie przez jednego z małżonków korzyści z tej części majątku wspólnego pozostawałoby w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego, w szczególności gdy jeden z małżonków w sposób rażący i uporczywy nie przyczyniał się do powstania dorobku stosownie do swoich sił i możliwości, naruszał swoje obowiązki wobec rodziny bądź doprowadził do zawinionego rozkładu pożycia, choćby znalazł on wyraz tylko w samej separacji faktycznej.

Kwestia winy w rozkładzie pożycia małżeńskiego nie jest bez znaczenia przy ocenie „ważnych powodów”, a regulacja prawna z art. 43 § 2 k.r.o. nie powinna działać na niekorzyść małżonka, któremu winy przypisać nie można, a wręcz przeciwnie – małżonka tego chronić.

A dlaczego jest to aprobata „ostrożna”?

Jako praktyk uważam, że kryterium „wyłącznej winy” małżonka w rozkładzie pożycia małżeńskiego sądy prowadzące sprawy o podział majątku wspólnego stosować winny szczególnie rozważnie, tak by majątkowe wszak sprawy o podział majątku wspólnego nie przekształcały się w sprawy *quasi*-rozwodowe.

Zapraszam Państwa do szerszej dyskusji na ten temat.

34 Portal orzeczeń SO w Olsztynie.

adw. Andrzej Koziolkiewicz

Pomorska Izba Adwokacka w Gdańsku

Advocate - Pomeranian Bar Association in Gdańsk.

ABSTRACT

Keywords: *fault-based divorce, division of community property, unequal shares in community property*

(Cautiously approving) commentary on the decision of the Supreme Court of 16 November 2023, II CSKP 1401/22

The commentary concerns the Supreme Court's decision of 16 November 2023, II CSKP 1401/22, in which the Court expressed the view that the fact that a spouse is attributed fault for the breakdown of marriage may also be relevant when there is no clear correlation between the grounds for determining fault, evidencing "important reasons", and the amount of accumulated assets, i.e., when the divorce was pronounced due to the fault of the spouse for violating other marital obligations. The discussed decision of the Supreme Court breaks a certain pattern routinely adopted in jurisprudence, both of the Supreme Court and of ordinary courts, as well as in subject literature, according to which "important reasons" within the meaning of Article 43(2) of the Family and Guardianship Code should have a property dimension, affecting even just indirectly the condition of the community property.

The author advocates "cautious approval" of the legal view expressed by the Supreme Court in the discussed decision, emphasising the fact that the concept of "important reasons" as defined in Article 43(2) of the Family and Guardianship Code also has a non-material dimension and even an ethical one, and family law is largely based on the principles of equity and family protection, into which trend the Supreme Court's decision unequivocally fits.

Bibliografia

1. **Dobrzański Bronisław**, *Glosa do orzeczenia SW dla m. st. Warszawy z 16 lipca 1972 r.* OSpIKA 1972, poz. 52
2. **Gromek Krystyna**, *Komentarz do art. 43 k.r.o. Gromek 2020*, wyd. 7, Teza 19 pkt 3, Legalis – wydanie elektroniczne
3. **Karnicka-Kawczyńska Agata, Kawczyński Jarosław**, *Współwłasność jako szczególna forma własności. Problematyka i wzory pism*, Warszawa 2004, s. 223
4. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. B. Dobrzański, J. Ignatowicz, Warszawa 1975, s. 222
5. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. K. Piasecki, Warszawa 2000, s. 226.
6. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, Warszawa 1993, s. 264
7. **Sylwestrzak Andrzej**, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 27.6.2003 r., IV CKN 278/01*, OSpIKA 1972, poz. 52
8. *System prawa rodzinnego PAN* – praca zbiorowa pod redakcją Józefa St. Piątkowskiego Część 1, Ossolineum 1985, s. 489
9. **Koziółkiewicz Andrzej** (w:) *Prawo cywilne Podręcznik dla aplikantów, część 4.15 Wniosek o dział spadku*, Warszawa 2019, s. 199–201